

ΔΗΜΟΚΡΕΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
σε συνεργασία με το
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΦΥΣΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
«ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΛΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΩΝ

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗ ΣΤΙΣ Τ.Π.Ε. ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ – ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΝΤΑΞΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

**«Ανάπτυξη Δεξιοτήτων Μαθητών με Ειδικές Εκπαιδευτικές
Ανάγκες/Αναπηρίες»**

Τσαφάρá Σταματίνα [Α.Μ.: 538]

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης».

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:	[Ζωή Καραμπατζάκη, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια Ι.Π.Τ. – Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «Δημόκριτος»]
2 ^ο Μέλος:	[Παναγιώτης Μαντάς, Συνεργαζόμενος Ερευνητής Ι.Π.Τ. – Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «Δημόκριτος»]
3 ^ο Μέλος:	[Ζαχαρούλα Ταβουλάρη, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια Ι.Π.Τ. – Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «Δημόκριτος»]

Αθήνα, 2023

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η επιστημονική κοινότητα τα τελευταία χρόνια έχει εμβαθύνει τις ενέργειές της στον τομέα της Ειδικής Αγωγής, αφού σύμφωνα με μελέτες, έχει αυξηθεί το ποσοστό μαθητών που χρήζουν προγραμμάτων εξατομικευμένης εκπαίδευσης. Η παρούσα εργασία εκπονείται προκειμένου να μελετηθεί εκτενέστερα και σε βάθος η ανάπτυξη δεξιοτήτων μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες/αναπηρίες. Στο πρώτο μέρος, παρουσιάζεται εκτενώς η βιβλιογραφική ανασκόπηση, η οποία αφορά τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες/αναπηρίες (αυτισμό, ΔΕΠ-Υ και νοητική αναπηρία, διάφορες δεξιότητες, μεταξύ των οποίων είναι οι κοινωνικές δεξιότητες, οι επικοινωνιακές δεξιότητες, οι δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης και οι δεξιότητες παιχνιδιού αλλά και τα προγράμματα παρέμβασης. Στο δεύτερο μέρος, το ερευνητικό, παρουσιάζονται ο σκοπός της έρευνας, τα ερευνητικά ερωτήματα, τα κριτήρια ένταξης και αποκλεισμού των ερευνών, η διαδικασία συλλογής άρθρων και τέλος τα αποτελέσματα μέσα από την παρουσίαση των εννέα επιλεγμένων ερευνών. Σύμφωνα λοιπόν, με τα αποτελέσματα οι κατάλληλες τεχνικές, ανάμεσα στις οποίες βρίσκονται το σύστημα PECS, οι κοινωνικές ιστορίες, τα γραπτά κείμενα, η εικονογράφηση με συμπληρωματικά βίντεο ανατροφοδότησης και οι παρεμβάσεις των γονέων ύστερα από καθοδήγηση των θεραπειών, οι μαθητές με αυτισμό, ΔΕΠ-Υ ή νοητική αναπηρία καταφέρνουν να αναπτύξουν κοινωνικές και επικοινωνιακές δεξιότητες καθώς και δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης/καθημερινής διαβίωσης και παιχνιδιού, οι οποίες συμβάλλουν στην ολόπλευρη εξέλιξή τους και στη βελτίωση του τρόπου ζωής τους.

Λέξεις - κλειδιά: Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες/Αναπηρίες, Επικοινωνιακές Δεξιότητες, Κοινωνικές Δεξιότητες, Δεξιότητες Αυτοεξυπηρέτησης, Δεξιότητες Παιχνιδιού

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Akers, J. S., Gerow, S., Radhakrishnan, S., McGinnis, K. & Swensson, R. (2021). Telepath Parent Coaching to Improve Daily Living Skills for Children with ASD. *Journal of Applied Behavior Analysis, Vol 54(2)*, 566-581.
- Αλευριάδου, Α. & Γκιοούρη, Σ. (2009). *Γενετικά σύνδρομα νοητικής καθυστέρησης. Αναπτυξιακή και εκπαιδευτική προσέγγιση*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- American Psychiatric Association (2004). *Διαγνωστικά Κριτήρια DSM-IV-TRTM*, (επιμ. Γκοτζαμάνης). Αθήνα: Ιατρικές εκδόσεις Λίτσας.
- Αμπατζόγλου, Γ. & Τζιαρός, Γ. (2001). «Λογοθεραπεία-Λογοπεδική [Ζ3]», *Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός*.
- Βαλαμουτοπούλου, Χ. & Κουτελέκος, Ι. (2009). *Το σύνδρομο Asperger στα παιδιά. Το βήμα του Ασκληπιού, 8(1)*.
- Bondy, A., & Frost, L. (1994). The picture exchange communication system. *Focus on Autistic Behavior, 9*, 1–19.
- Boutot, E. A., Guenther, T. & Crozier, S. (2005). Let's Play: Teaching Play Skills to young children with autism. *Education and Training in Developmental Disabilities, 40(3)*, 285-292.
- Brown, J. & Murray, D. (2001). Strategies for enhancing play skills for children with autism spectrum disorder. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities, 36(3)*, 312-317.
- Brounstein, M., Bell, A. H. & Smith, D. M. (2007). *Business Communication: Communicate Effectively in any Business Environment*. USA: John Wiley & Sons, Inc.

- Bundy, R., Chen, Y. W., Cordier, M., Lincoln, M. & Wilkes-Gillan, S. (2016). A Randomised Controlled Trial of a Play-Based Intervention to Improve the Social Play Skills of Children with Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD). *PLoS ONE* 11(8).
- Carnevale, A. P., Gainer, L. J. & Meltzer, A. S. (1990). *Workplace Basics: The Essential Skills Employers Want*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Carpenter, M., Charlop-Christy, M. H., Le, L., LeBlanc, L. A. & Kellet, K. (2002). Using the Picture Exchange Communication System (PECS) with Children with Autism: Assessment of PECS Acquisition, Speech, Social-Communicative Behavior and Problem Behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis*, Vol 35(3), 213-231.
- Carr, E. G. & Kologinsky, E. (1983). Acquisition of sign language by autistic children. II: Spontaneity and generalization effects. *Journal of Applied Behavior Analysis*, Vol 16, 397-314.
- Γενά, Α. (2002). *Αυτισμός και Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές: Αξιολόγηση – διάγνωση – αντιμετώπιση*. Αθήνα: Έκδοση της συγγραφέως.
- Γιαννοπούλου, Γ. Ι. (2008). Διαταραχή ελλειμματικής προσοχής - υπερκινητικότητας: χαρακτηριστικά και παρεμβάσεις σε φαρμακευτικό, ψυχοκοινωνικό και σχολικό επίπεδο. Στο Η. Κουρκούτας, & J-P Chartier (Επιμ.), *Παιδιά και Έφηβοι με ψυχοκοινωνικές και μαθησιακές διαταραχές*, 287-302. Τόπος.
- De Bildt, A., Serra, M., Luteijn, E., Kraijer, D., Sytma, D. & Minderra, R. (2005). Social Skills in Children with Intellectual Disabilities with and without Autism. *Journal of Intellectual Disability Research*, Vol 49(5), 317-328.

Dee, C. C., Sheridan, S. M., McCormick, M. E., Morgan, C. & Walker, D. (2019). A Multimethod Intervention for Social Skills Deficits in Children with ADHD and Their Parents. *School Psychology Review, Vol 25(1)*, 57-76.

Elliott, S. N. & Gresham, F. M. (1987). Children's Social Skills: assessment and classification practices. *Journal of Counselling and Development. 66(2)*, 96- 99.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. (1985). Νόμος 1566. *Δομή και λειτουργία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και άλλες διατάξεις Παρατηρήσεις*. ΦΕΚ 167, τεύχος Α, 30 Νοεμβρίου 1985.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. (2000). Νόμος 2817. *Εκπαίδευση ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις*. ΦΕΚ 78, τεύχος Α, 14 Μαρτίου 2000.

Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας. (2008). Νόμος 3699. *Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες*. ΦΕΚ 199, τεύχος Α, 2 Οκτωβρίου.

Gena, A., Papadopoulou, E., Loukrezi, S. & Galanis, P. (2007). *The play of children with autism: Theory, Assessment and Research on treatment*. Στο L. B. Zhao Autism Research Advances, Nova Science Publishers.

Goldstein, H. & Thiemann, K. S. (2001). Social Stories, Written Text Cues and Video Feedback: Effects on Social Communication of Children with Autism. *Journal of Applied Behavior Analysis, Vol 34(4)*, 425-446.

Goodall, H. L. & Goodall, S. (2006). *Communicating in Professional Contexts. Ethics, Skills and Technologies*. Canada: Thomson Wadsworth.

Gresham, F. M. (1986). Conceptual and definitional issues in the assessment of children's social skills: Implications for classifications and training. *Journal of Clinical Child Psychology*, 15(1), 3-15.

Jordan, R. (2000). *Η εκπαίδευση παιδιών και νεαρών ατόμων στον αυτισμό*. Αθήνα: Ελληνική Εταιρεία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.

Κάκουρος, Ε. & Κ. Μανιαδάκη. (2002). *Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής - Υπερκινητικότητα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Καλαντζή-Αζίζι, Α. & Ζαφειροπούλου, Μ. (Επιμ.) (2004). *Προσαρμογή στο σχολείο Πρόληψη και αντιμετώπιση δυσκολιών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Kalkhoran, J. F. & Homayounnia, M. (2015). An Investigation of the Effects of a Period of Individual and Team Plays on the Social Development of Educable Mentally Retarded Children. *Open Access Library Journal*, Vol 2(3), 1-7.

Καλύβα, Ε. (2005). *Αυτισμός: Εκπαιδευτικές και θεραπευτικές προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις: Παπαζήσης.

Κατσούγκρη, Α. (2014). *Οδηγός εξατομικευμένου προγράμματος για παιδιά με Αυτισμό*. ΙΕΠ.

Κατσούγκρη, Α. (2021). *Εκπαιδεύοντας ένα παιδί με αυτισμό*. Αθήνα: Ελληνοεκδοτική.

Knapp, M. L. & Hall, J. A. (2002). *Nonverbal Communication in Human Interaction*. Crawfordsville: Thomson Learning.

Κοντάκος, Α., Πολεμικός, Ν. & Παπαγιαννάκος, Α. (2002). Σύστημα αξιολόγησης αντιληπτικών μη λεκτικών επικοινωνιακών δεξιοτήτων με ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Στο Α. Κοντάκος & Ν. Πολεμικός (Επιμ.), *Μη Λεκτική Επικοινωνία. Σύγχρονες θεωρητικές και ερευνητικές προσεγγίσεις στην Ελλάδα*, 249-271. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Luckasson, R., Coulter, D. L., Polloway, E. A., Reiss, S., Schalock, R. L., Snell, M. E., Spitalnick, D. M. & Stark, J. A. (1992). *Mental Retardation: Definition, classification and systems of supports* (9th Edition). Washington, DC: American Association on Mental Retardation.

MacDonald, K., Mangal, L. & Nilsen, E. S. (2013). Referential Communication in Children with ADHD: Challenges in the Role of a Listener. *Journal of Speech, Language and Hearing Research, Vol 56*, 590-603.

Merrell, K. W. (2007). *Behavioral, Social and Emotional Assessment of Children and Adolescents* (3rd Edition). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.

Merrell, K. W. & Gimpel, P. G. (2014). *Social skills of children and adolescents: Conceptualization, assessment, treatment*. Mahwah: L. Erlbaum Associates.

Norman, J. M., Collins, B. C. & Schuster, J. W. (2001). Using an Instructional Package Including Video Technology to Teach Self-Help Skills to Elementary Students with Mental Disabilities. *Journal of Special Education Technology, Vol 16(3)*.

Νότας, Σ. (2005). *Το Φάσμα του Αυτισμού. Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές*. Λάρισα: Ελληνική Εταιρεία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.

Πεχλιβανίδης, Α., Σπυροπούλου, Α., Γαλανόπουλος, Α., Παπαχρήστου, Χ. Α., Παπαδημητρίου, Γ. Ν. (2012). Διαταραχή ελλειμματικής προσοχής - υπερκινητικότητα (ΔΕΠΥ) στους ενήλικες. Κλινική αναγνώριση, διάγνωση και θεραπευτικές παρεμβάσεις. Α΄ Ψυχιατρική Κλινική, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Νοσοκομείο «Αιγινήτειο», Αθήνα, *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής*, 29(5), 562-576.

Piaget, J. (1962). *Play, dreams and imitation in childhood*. New York: Norton.

Πολυχρονοπούλου, Σ. (2010). *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες. Νοητική υστέρηση. Ψυχολογική, Κοινωνιολογική και Παιδαγωγική προσέγγιση*. Τόμος Β΄. Αθήνα: Άτραπος.

Prelock, P. A. (2006). *Autism Spectrum Disorders. Issues in Assessment and Intervention*. Texas: Pro-ed.

Skinner, B. F. (1957). *Verbal behavior*. East Norwalk, CT: Appleton-Century-Crofts.

Slavin, E. R. (2006). *Εκπαιδευτική Ψυχολογία - Θεωρία και πράξη* (Κόκκινος, Κ.- επιμ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Σταμάτης, Π. (2003). *Παιδαγωγική Επικοινωνία: το παράδειγμα της απτικής συμπεριφοράς στο Νηπιαγωγείο*. Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Στασινός, Δ. Π. (2016). *Η Ειδική Εκπαίδευση 2020 plus. Για μια Συμπεριληπτική ή Ολική Εκπαίδευση στο Νέο-Ψηφιακό Σχολείο με Ψηφιακούς Πρωταθλητές*. Εκδόσεις Παπαζήσης.

Thomas, D. & Woods, H. (2008). *Νοητική Καθυστέρηση. Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Τόπος.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, M.A.: Harvard University Press.

Wing, L. & Gould, J. (1979). Severe Impairments of social interaction and associated abnormalities in children: Epidemiology and classification. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 9(1), 11-29.

ΥΠΕΠΘ – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο. (2011). Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ). *Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για άτομα με αυτισμό*. ΙΕΠ.